

Bojan Savić Ostojić

PODOBNI I NEPOTREBNI

(Predrag Čudić: *Vejači ovejane suštine*, Centar za kulturu, Požarevac, 2011)

I

Uz Čudićev pamflet upućen postmodernistima: upada mi u oči spominjanje prodavnice obuće *Guliver*. Junak pamfleta, posmodernista bez *t*, koji se izuo pred piščevim vratima, doživeo je da su mu cipele nestale. Te – pretpostavljamo, ukradene – cipele postaju *guliverovske*: ova metafora, prigodna, odmah potom se konkretizuje, i to u komercijalno, *trademark* ime: u prodavnicu „Guliver“, koja se nalazi „u neposrednoj blizini“. Tu će *posmodernista* biti adekvatno preobuven, uz novčanu pomoć domaćina.

Dižem pogled sa štiva – trolejbus prolazi Terazijama: pogledu mi se nameće natpis *GULIVER prodavnica obuće*, u podzemlju jedne stambene zgrade. Nimalo zatečen tim uvidom – tom novom konkretizacijom, ovog puta tekstualnog u stvarno – gledam ka višim spratovima, kao da se pitam na kom živi Čudić. I da li njegov stan slučajno gleda na Terazije; da li slučajno sedi nadomak prozora i puši, iza zavesa rasejano motreći oslikane prozore trolejbusa; i ovu sliku iza koje ga čitam.

II

Razmišljam o dometima Čudićevog hibridnog diskursa koji u sebi želi da spoji diskurs kritike – sa naglašenim imperativom *prevrednovanja* – i diskurs parodije, u kom se očitava vinaverovska potreba da se u visokoparnost jezika kritike zajedljivom metaforikom unese malo *zabave*. (U pozadini kao da se krije čežnja za „rableovskim“, magistralnim umom, a nonšalantnim, koji nije sebi potčinjen, koji nije opterećen svojim *umovanjem*.) Ali ovde – i danas – parodija ne može da se pomiri sa kritikom, već je sputava, odvlači svojim aluzijama pažnju sa direktnog *suda* i tekst pretvara u puku persiflažu. Hoće li oni autori koji su u tekstu osporeni – pa čak i samo inicijalima, R. P. N., D. J. D. – pročitati *Vejače ovejane suštine* kao ozbiljnu, objektivnu kritiku – hoće li se zamisliti nad mestima i postupcima korišćenim u poeziji, na kojima im Čudić s pravom zamera (iako knjiga nije *upućena* njima, već meni; ali mene, čitaoca, zanima i njihova reakcija)? Sumnjam da će ijedan od prozvanih posle ovako širokih napada uzeti da prelista svoje stare knjige, sumnjam da će, poučen pridikom, otvoriti plakete sa nagradama, doživeti kakav sudbonosan *insight*. Upravo zbog tih parodičnih upadica, ulagivanja konkretnom čitaocu, poborniku određenog sistema vrednosti, osporeni autor iznesene sudove neće shvatiti ozbiljno – kao polemiku sa vladajućom recepcijom njegovog dela, već *lično* – kao napad na sebe kao čoveka, na ono što on, negde izvan dela – možda zahvaljujući, a možda uprkos delu – predstavlja; na ono što

on predvodi ili sledi: na njega kao *homo politicusa*, ne *poeticusa*. Čudić neće biti smatran kritičarem, već *pamfletašem*. Iza njegovih žestokih i nemilosrdnih procena, oni kojima se spočitava čitaće ogorčenost i ostrašćenost. Umesto da ga čitaju, tražiće motive potrebe za takvim diskursom, i svakako da će, u potpuno sent-bevovskom ključu (koji je omiljen i kod Čudića [precrtaj, precrtaj, kažeš]), svakako da će motive, sasvim opravdano, prvo potražiti u politici.

Iz te perspektive, koju Čudić i napadnuti autori dele, nagrade su pečati nagrađenih knjiga. Knjige su odavanja počasti dominantnom političkom stremljenju: knjige su „u stvari“ *partijske/parohijske* knjižice. Ako su knjige osporene, ne dovodi se u pitanje ono što piše u njima (to je *sveto*, osvećeno priznanjem), već ono što su one sopstveniku knjižice omogućile: *status*. Suočen sa ovakvim štivom, autor se neće pitati: *zašto on smatra da je ovaj moj stih đđav?* – nego: *ko je taj ko ima nešto protiv mene, i kakvu korist izvlači iz ovakvog, javnog napada?*

III

Uvek taj imperativ: čemu *poezija* – poezija kao stvaranje – služi. U napadu na Danilova, Čudić izvirgava ruglu njegov jezik, pun usiljenosti i kiča, i drži mu maestralnu lekciju iz versifikacije. Ali kao da mu nije dovoljno što je pokazao kako je njegova poezija slaba *na papiru*, Čudić mu zamera i to što je on o svojim „dijademama“ pisao baš devedesetih. I to je, čini se, važnije od stiha: „Dijademe su potrebne pesničkom subjektu kako ne bi, poput konja sa štitnicima za oči, mogao gledati na stranu, te se uplašiti muka običnih sunarodnika.“

Imperativ režimske podobnosti stvaralaštva, potreba da se u poetičkom pristupu traže političke implikacije (Tenov determinizam „trenutkom“, „sredinom“: njega navodim u prilog zastarelosti autorovog pristupa) kod Čudića, kao i u shvatanju onih koje kritikuje, postaje *predrasuda*. Socijalni, „konkretni“ faktor pisanja je ključ kojeg on neće da se oslobodi. Sve što je *apolitično*, za Čudića je „apstraktno“, *tabu*, skretanje pogleda sa političkog: idiotija, onanija, donekle i laž. Evo jednog, nesumnjivo nekritičkog i normativnog kreda koji osuđuje apstrakciju (za koju je sinonim *asocijalnost*) kao *defekaciju* (povodom Rilkea): „Velika poezija u sebi mora čuvati suštinske znake identiteta vremena i prostora, mora sadržati neku količinu realiteta kao kotvu od opšteg značaja i smisla, kao uporište, kao temelj lirske nadgradnje, kao bekstvo od puke apstrakcije, u šta su se kasnije naši modernisti uvalili kao dete u sopstvenu kaku.“

Kritikujući Noga – odnosno, ostrvljujući se na njega diskursom koji se izdaje za *kritički* – Čudić pre iscrpne analize njegovog *stiho-tvoraštva* upućuje na njegova režimska lutanja, shodna *vremenu i prostoru*. Taj neprikosnoveni kredo jezgrovito je sadržan u Čudićevom „Epitafu za srpsku avangardu“: „suve šljive i orasi, komesari pa monasi“: „Da li su to promene kad jedan istaknuti član izvršnog odbora Komunističke partije Srbije, jedan od poslednjih boraca protiv demokratskog pluralizma, prima u manastiru Žičku hrisovulju, celivajući je i držeći besedu zahvalnicu?“

I tek onda pristupa seciranju njegovih stihova, koje je i u slučaju „Nogo“ bolji deo studije, ali potpuno pomračen ideološkim predgovorom. Ovakvim pristupom, Čudić kao da poštuje Nogovo otvoreno poklanjanje režimu, koliko god ono bilo nestabilno; dok mu nedostatak otvoreno političkog u poeziji Dragana Jovanovića Danilova daje za pravo da

je okarakterise kao politički gest ignorisanja *par excellence*, kao zakukuljeno odavanje počasti trenutnom suverenu, Miloševiću. Ili si režimski pesnik, ili nisi pesnik uopšte: eto Čudićeve poruke.

Dvojici pesnika – dvojici tipova pesnika – Čudić zamera sve: od poetičkih elemenata (versifikacije, metaforike, leksike) do idejnih, partijskih (ne)opredeljenja. Ali i izvan idejnog, on kao da želi i njima kao *ljudima* da se zameri, napadajući ih bezočno nisko, na osnovama porekla. Ova proizvoljnost napada na „plemensko“ svakako je najveća slabost Čudićeve knjige, koja preti da sve ono što se u tekstu izdaje za polemičko svede na pamfletaško štivo, jer se ne ustručava da udari nisko. Šteta, jer se u onim partijama posvećenim isključivo tekstu, pojedinačnim stihovima, krije pravi potencijal polemike i prevrednovanja.

Sve Čudićeve zamerke iznesene su razuđenim, a u stvari nekoncentrisanim jezikom. U jednoj rečenici smenjuje se niz registara – od naučno distanciranog do vulgarnog i invektivnog. Usled te neopredeljenosti šta će i kojim sredstvima da kritikuje, usled te neusmerenosti pristupa i odbijanja usredsređenog kritičkog metoda, oština autorovih sudova gubi na težini, rasplinuta na gomilu spornih elemenata.

IV

Ali, još čitajući, postavljao sam – sebi i drugima – to drugo večito pitanje, oko kog se povremeno koncentriše Čudićev tekst: mora li delo da ispašta zbog autorovih, ponekad i krajnje kontradiktornih opredeljenja? Mora li autor i svojim delom da bude odgovoran za svoja opredeljenja, ili su delo i opredeljenja nezavisne instance? Kolika je odgovornost na delu? Da li ono može da se instrumentalizuje kao udvorička ulaznica u partiju na vlasti, kao konformistička oda režimu od kog se može izvući korist – ili pak kao ekspres-pokuda onima koji danas slove za neprijatelje, iako su se do juče, s istom prenaplašenošću i revnošću slavili kao braća? Može li delo da posluži kao iskupljenje za jučerašnje panegirike, koji su danas postali nepoželjni?

Umetnost se ovde stavlja u službu trenutnom političkom stanju, *podvodi se* političkom. A ona sama svoju frustriranost kanališe tako što prostituiše *etiku* (*re-prostituiše* – vrhovna podvodačica etike je opet politika) udaljavajući je iz poimanja ideje autora, tvoreći jednu lažnu podelu (lažnu: onu od koje neko ima interes) na *autora* i *čoveka*, dva potpuno nezavisna, međusobno jednako *neodgovorna* id-entiteta.

Ali delo već svojim stvaranjem služi vremenu. Preteranim usmeravanjem te njegove inherentne temporalnosti u prilog nekoj spoljašnjoj, političkoj ideji – ideji tobože operativnijoj od samog dela – zarad vrlo jasnih, takođe neumetničkih ciljeva – dolazi do komične tautologije: *iako sredstvima ovog vremena i prostora pevam/govorim o ovom vremenu i prostoru, nalazim za shodno da pesmu naslovom, epigraфом, posvetim tom istom vremenu i prostoru.*

V

Čudićeva kritika nije namenjena samo poimence navedenim autorima. Ona je upućena tipovima koje oni inkarniraju. Režimski pesnik za koga Čudić nalazi tip u R. P. Nogu, može se samo izdavati za *tog* i *takvog*. Jer, ako pomno sledimo Čudićeve premise, on nije ni režimski

(a kamoli *angažovan*: to valjda znači *dosledan* u svojoj ideji), a nije ni pesnik. Njegovi ciljevi nisu ni politički ni poetički; ni u kom smislu idejni, njegovi ciljevi isključivo su nisko komercijalni. Takav tip „autora“ jednostavno *trguje umetninama*; jedinu kompleksnost u tu shemu unosi neobračunljivi i neuračunljivi efekat sujete, hranjene nagradama: jedino je sujeta, izgleda, autentična.

Druga, vrlo slična vrsta autoinstrumentalizacije jeste povinovanje prepoznatim kritičarskim (ne *kritičkim*) obrascima lepog. Ne ono reakcionarsko: „pokazaću ja vama kako se piše“, već ono palanačko: „pisaću tako, ako već to nagrađujete“. Taj obrazac postizanja kritičarske (ali samim tim nužno i *političke*) podobnosti, Čudić uviđa u Danilovu. I najviše mu zamera na toj vulgarnoj prigodnosti (za koju odgovornost snose i čitaoci-kritičari), na neprestanom svođenju onog *budućeg*, *utopijskog* – nesigurnog – u pisanju – na sadašnje, funkcionalno, puko-sigurno. Bestidno, a u isti mah i bezazleno – dakle: *ignorantsko* – reifikovanje i aktualizovanje *budućeg štiva* zarad jedne jeftine, stabilne, a *prijapske* sinekurčine (da se poslužim ovom Čudićevom kovanicom).

VI

Za Čudića je nagrada simbol politizacije književnosti. Onu književnost koja nije politizovana – barem tako što će biti osporavana na ideološkim osnovama – koja ne zastupa jednu društvenu poziciju, Čudić i ne priznaje kao relevantnu. Politizacija je zvanični način potvrde vrednosti književnog dela. Zato su *nenagrađeni pesnici* kojima posvećuje poslednji odeljak *Vejača ovejane suštine* („Neverovatno je koliko si nepotreban“) nepotrebni. To znači: nepotrebni režimu, potencijalnim mecenama – a ne čitaocima (bar ne u prvom redu). Elegičnim tonom evocirajući marginalizovana dela – i sudbine – pesnika poput Aleksandra Ristića, Milana Milišića, i samog Miodraga Stanisavljevića, koga citira u naslovu teksta; poistovećujući se sa njihovim statusom „nepriznatih“, „nepodobnih“, Čudić nedvosmisleno izlaže da se po njemu pesnici ne dele na dobre i loše, već na nagrađene i nenagrađene, da je to jedina relevantna podela; na podobne i nepodobne, „*prinčeve*“ i „*uklete*“ (kako pokazuje u ovom tekstu, i „ukletost“ nepodobnih se može politizovati od strane onih koji su u „milosti“, diskursom tipa: „vidite, i oni su tolerisani“).

Ovim Čudić ponavlja da se za njega vrednost pesničkog teksta uvek krije *negde drugde*, u njegovoj objektivaciji u formu autora, recepcije, u formu politizovanja, prakse – a da se ne može pronaći, očitati direktno, u samom tekstu. Zar nije ovakva vrsta kritike takođe jedna vrsta svesnog zaslepljenja, skretanja pogleda sa *čitanja*, direktnog tumačenja teksta na *pomagala* „prezrene banalne svakodnevnice“ od koje se očekuje da omogući *kontekst* za razumevanje pesničkog teksta: jedan tobože „ljudski“ kontekst – ili kako bi Radomir Konstantinović u *Filosofiji palanke* rekao: „stil“ – normu, koja bi se morala usvojiti takva kakvom je data, za koju ne bi bilo potrebno opismenjati se; koja svojim pristalicama ne bi dopuštala hirove čitanja, tumačenja, a kamoli problematizovanja?